

Stanislav Michler
Na návštěvě u Suchardů

Stanislav Sucharda (1866 - 1916)

MĚSTSKÉ MUZEUM NOVÁ PAKA

Stanislav Sucharda - pomník Fr. Palackého v Praze
(foto archiv Marty Sandtnerové)

Stanislav Michler
**NA NÁVŠTĚVĚ
U SUCHARDŮ**

2006

Paní Marta Sandtnerová

(foto z roku 1985 - archiv Marty Sandtnerové)

Úvodem

Po celá léta působení v opeře Národního divadla byla mou kolegyní inteligentní a vzdělaná sopranistka Marta Sandtnerová. Později se provdala za tenoristu Jiřího Hladkého, který při své pěvecké profesi vystudoval kompozici u profesora Řídkého, a hudební tvorba pohltila celou jeho osobnost. To, že je Marta Sandtnerová po otci příbuzná s autorkou proslulé české kuchářské knihy, jsem se dověděl hned po našem seznámení v divadle. O něco později jsem pak zjistil, že je vnučkou českého sochaře Stanislava Suchardy.

S Martou jsme měli mnoho společných názorů, lidských vlastností, spřátelili jsme se, a když jsem přišel poprvé na návštěvu do Suchardovy vily, poznal jsem i její maminku. Milá, usměvavá paní s hulčičkou mě srdečně přivítala, hned si postěžovala na bolavé koleno a ptala se mě na nějaký lék. I mě trápily bolesti kloubů. Užíval jsem tehdy nový preparát brufen. Myslím, že jí na čas pomohl, s přibývajícím věkem však se bolesti objevily znovu. Je to naštěstí jediná potíž, která jinak zdravou paní ve vysokém věku pronásledovala.

Brávil jsem Martu tu a tam do některého z našich sborů, abychom spolu zazpívali při bohoslužbách. Spolu s maminkou a později i se svým mužem se mým prostřednictvím seznámili s naší církví a jejich vztah k ní se časem prohluboval.

Z občasných zmínek a střípku vzpomínek mě zaujal život velkého sochaře, jeho rodiny a přátel na přelomu století. Vždycky jsem rád naslouchal starým lidem a dodnes jsem přesvědčen, že jejich prožité osudy, často tvrdě získané zkušenosti a poznání jsou nejlepšími učebnicemi pro mladé. A při setkání s paní Sandtnerovou jsem si taky uvědomil, kolik vzácných lidí, kolem nichž chodíme dnes bez povšimnutí a které v letu času a nekonečně narůstajících úkolu přezíráme, žije mezi námi. Jsou skromní, nenároční, chvat a nervozita doby působí neblaze na jejich stáří. Zejména v druhé polovině jejich dlouhého života opanovala svět hřmící technika a rozmach civilizace přinesl životu i mnohá nebezpečí. Oni pamatují doby nikoli chudší na události, ale klidnější a tišší ve svých vnějších projevech.

Člověk se během svého života občas ohlédne jako poutník na cestu, kterou ušel, hodnotí dobro i zlo, které zanechal. S přibývajícím věkem se ohlíží stále častěji, a jeho vzpomínky dostávají tu a tam nostalgickou příchut, podle povahy člověka, ale i podle hodnoty prožitého věku. Žijí mezi námi ještě před několika desítkami let proslulí umělci, vědci, nejmoudřejší z moudrých našeho národa. Žijí mezi námi potomci otce a matek, vytvářejících na přelomu moderního věku bohaté kulturní dědictví pro naši současnost. Proslavili svůj národ daleko za hranicemi jeho území. Ne všichni byli chápáni a nebylo tehdy proslapaných stezek. Nepochopení, nevděk, útrapy krušných bojů s mocnými to-

hoto světa provázely v minulosti všechno velké, co toužilo vyrůst nad své okolí, všechno nevšední, co vybočovalo z prostřednosti života i umění. Velcí, odolní a bojovní přežili, slabší podlehli a jejich dílo bylo plně oceněno někdy až dlouho po jejich smrti.

Dějiny Národního divadla vypravují nejen o slávě, ale i o mnohých křivdách, způsobených tehdy vládci Zlaté kapličky umělcům. Ti, co rozhodovali, v nemálo případech znemožnili výrazným talentům tvorbu v českém divadle. Mimořádné nadání těchto umělců plně ocenila vzápětí cizina. Z některých vzešli pak pěvci světového jména. Nejinak tomu bylo i s vědci, vynálezci, malíři, literáty, hudebníky, s průkopníky pokrokových myšlenek a činů. Obvykle docházeli uznání daleko později, a jen nemnozí z nich došli pochopení už za svého života. Jedním z nich byl i Stanislav Sucharda. Nedožil se vysokého věku, přesto však ještě zaznamenal uznání za dílo, které vykonal.

Chtěl jsem vám, moji pozorní čtenáři, v tomto úvodu našeho setkání s rodinou, která se tak významně zapsala do dějin našeho výtvarného umění, připomenout, že slavná minulost našeho národa prolíná nepřetržitě do současnosti. Že při svých procházkách potkáváte zajisté i ty dříve narozené, jejichž otcové a matky vytvářeli nesmrtelné hodnoty a na věky je uložili do kulturního dědictví národa.

Nedávno navštívila Suchardův domov skupinka mladých nizozemských architektů se svým profesorem. Darovali překvapeně rodině publikaci s prostým názvem LOOS E COMPANY vydanou v Holandsku, kde na straně 32 popisují autoři pod přesným nákresem Suchardovu vilu, postavenou významným českým architektem Janem Kotěrou. Vstupme i my železnou brankou vedle mohutných vrat na návštěvu k Suchardovým a tiše naslouchejme vyprávění pozoruhodné ženy

I.

Sedíme v milém, útulném, nepříliš velkém pokoji bubenečské vily. Dům je pozoruhodným dílem architekta Jana Kotěry, který ho postavil pro tvůrce pomníku Františka Palackého, Myslbekova žáka Stanislava Suchardu. V ateliéru této vily vzniklo celé sousoší monumentálního pomníku, zdobícího dnes pražské Palackého náměstí.

Jakým prostředím byl tehdy obklopen veliký sochař? Jaký to byl člověk, jak žil, jak tvořil?

Paní Marta Sandtnerová, rozená Suchardová, umělcova dcera, usadá do připraveného křesla k mikrofonu, který ji zpočátku poněkud zneklidňuje, ale v záplavě vzpomínek na něj zapomíná. Letos už jí bude osmdesát šest let a z její tváře jako by zářil sluneční svit....

Už můj pradědeček byl sochařem a řezbářem. Jeho syn, můj dědeček, měl velkou sochařskou dílnu v Nové Pace, dělal kamenické práce, opravoval kostely a byl řezbářem. Jmenoval se Antonín Sucharda, studoval v Praze a pak si v Pace zařídil velký závod, který pracoval na pomnících, jež nacházíme po celých Čechách i na Moravě. Z jeho dílny pochází třeba Husův pomník v Jičíně.

Měl devět dětí, ale čtyři zemřely. Jeho nejstarším synem byl můj otec Stanislav Sucharda. Otec působil jako profesor na UMRUM a z jeho popudu byla založena medailérská škola na Akademii výtvarných umění. Jeho bratr Bohuslav zdědil v Pace závod po dědečkovi, ale sochařem byl proti své vůli, profese jej nezajímala, přitahovala ho hudba. Závod brzy zanikl. Původně měl podnik převzít další bratr Vojta Sucharda, ale protože se brzy oženil a jeho paní nechtěla do Paky, vzdal se ho. Můj strýc Vojta byl taky sochařem a řezbářem, později velmi známým a proslulým. Vytvořil v Praze na Staroměstském orloji sošky apoštolů a vytvořil množství kamenných hlavic portálových sloupů na sv. Vítu. Obnovil téměř zničené sousoší v pražské Loreť, oltář ve Svatováclavské kapli, kde dvěma andělkům vtiskl podobu svých dětí, Aničky a Olinky. Významnou součástí jeho řezbářské tvorby jsou jeho půvabné loutky. Stál u kolébky divadélka Říše loutek a po léta s ním spolupracoval.

Kromě zmíněných tří bratrů Suchardových žily ještě dvě jejich sestry, také výtvarnice. Po tatínkovi se hned narodila Anna Suchardová, provdaná pak Boudová, matka Cyrila Boudy, velice nadaná malířka. Vystudovala v Praze na UMRUM a malovala většinou květiny. Nejmladší pak byla Miroslava Suchardová, žákyně Schikanederova. Studovala v Paříži a stala se pak profesorkou kreslení.

Po tatínkově smrti jsem maturovala, a protože jsem měla nadání po otci, chtěli naši, abych šla studovat k Myslbekovi. Strýček, maminčin bratr, za ním šel, ale Myslbek prý řekl: „To bych nedoporučoval. Takové nevinné dítě tady mezi ty vlky! A potom, žádná žena v sochařině moc nevynikla.“

Tak jsem tedy šla na UMRUM k profesorovi Drahoňovskému. Po svatbě bydleli rodiče nejdříve v Sanytrově ulici, v domě, na jehož místě dnes stojí budova filozofické fakulty Karlovy univerzity. Maminka mi vyprávěla, jak ještě vídávali Emu Destinovou, která tehdy docházela na konzervatoř. Ve svých osmadvaceti letech dostal totiž tatínek ve Vídni Reichlovu cenu za Ukolébavku, tady ji vidíte u krbu, stal se profesorem na UMRUM a do toho domu se nastěhoval, aby to měl do školy blízko. Z té ceny, jež byla vel-

*Jičín. První Husův pomník v Čechách.
Dílo Antonína Suchardy mladšího z roku 1872
(foto - archiv muzea)*

kým vyznamenáním, měl velkou radost nejen tatínek, ale i jeho velký učitel Myslbek.

Později si otec postavil vilu tady ve Slavičkově ulici, ale na druhé straně, co bydlí architekt Pozemný. Tam naši bydleli deset let a tam jsem se taky roku 1899 narodila.

Když tatínek vyhrál konkurs na pomník Palackého pro Prahu, potřeboval velký ateliér a tak se obrátil na svého přítele arch. Kotěru se žádostí, aby mu postavil vilu s ateliérem. Sem jsme se pak v roce 1908 nastěhovali.

S prací na Palackého pomníku začal otec už v domě naproti, ale dokončoval ho zde. Pracoval na něm čtrnáct let. Tady v ateliéru, který pak můj bratr Stanislav, architekt, přestavěl na vilku, vytvářel tatínek všechny sochy v poloviční velikosti. Stál tu, jak si pamatuji, celý pomník z hlíny. Hořejší skupinu vytvářel otec na zahradě. Pomáhali mu jeho bratr, strýček Vojta, Mařatka, Drahoňovský, který pracoval na dekorativních částech (křídla andělů, listy apod.), a dále dva tatínkovi žáci Čermák a Odehnal. Samotná socha Palackého měla být oděna v civilní šaty, podobně jako tomu je u sochy Riegrovy. Na ty šaty jsme se chodily my děti dívat. Byly tu klobouk i oděv Palackého a děda, který se do toho všeho oblékal jako model. Tatínkovi se však tenhle první návrh nelíbil. Vytvořil druhý, ježž realizoval, jakousi drapérii, přehozenou jako deku přes Palackého kolena a splývající se soklem.

Dodnes jsou tu veliká vrata, kterými projížděly koňské povozy s modely k odlévání. Byla to těžká práce. Naštěstí byl strýček Vojta ještě mladý, plný síly a tak s ostatními dělníky za mohutného volání hej rup!, nakládal sochy. Nás děti, v obavách z úrazu, odháněl.

Roku 1912 bylo odhalení. Musím říci, že jsem taky na tom pomníku, poněvadž jsem jako devítiletá holčička musela „stát“ modelem na Létající mládí. Když se na pomník podíváte zezadu od ministerstva, spatříte letící figurku dítěte.

My děti jsme milovaly Mařatku, který utíkával z tatínkova ateliéru a hrál si s námi na zahradě nebo tady v jídelně. Tatínek ho vždycky volal a zlobil se, že zase utekl od práce, ale právě pro jeho vztah k dětem rozhodl, že model Létajícího mládí bude dělat on, že mu budu jako model nejlépe držet. Zavěsili mě na prkno, ruce mi k němu přivázali a prohnuté tělíčko spočívalo jen na prstech nohou. Jednou si Mařatka páchvaloval:

„Dneska se mi dobře modelovalo! Tři čtvrti hodiny jsi spala“.

Já v té poloze usnula.

My jsme často stáli tatínkovi modelem. Stařenku se dvěma dětmi na reliéfu u vchodu do budovy na nám. dr. Vacka dělal otec podle babičky, mě a mého bratra. To mi už bylo třináct let, mám tam copy.

První sídlo Suchardových ve Slavičkově ulici v Praze (foto Zd. Hladký - archiv Marty Sandtnerové)

II.

Moc se mi líbil tatínkův ateliér. Vypadal jako kostelík a byla v něm oblouková lampa od Křížka, která večer vydávala báječné světlo.

Tatínek učil na Akademii výtvarných umění. Za první světové války, když byl z Akademie vojenský lazaret, dal škole k dispozici svůj ateliér a žáci chodili sem. Tak se stalo, že v budově Akademie učil jen něco přes půl roku, protože v roce 1916 zemřel na leukémii. Nebylo mu ani padesát let.

Stanislav Sucharda byl neobyčejně společenský člověk. Naším domovem doslova proudilo množství lidí, přátel, návštěv, i cizinci sem chodili, hlavně Francouzi. Proto nás rodiče už v pěti letech dali učit francouzsky.

Pamatuji se na velkou hostinu, která se u nás konala na počest velkého pařížského sochaře Bourdella. Pořádal ji Mařatka, který byl už žákem Rodinovým, a rozhodl se pro naši novou vilu, protože byla pro tento účel nejpříhodnější. Při svých pražských návštěvách vyprávěl Mařatka o Paříži. Jednou řekl:

„Rodinová byla celá bez sebe, protože jí Mistr oznámil, že přijde k večeři čtyřicet hostů. Samozřejmě, že jsem to byl já, kdo dostal za úkol do večera, všechno potřebné objednat. Lokaje, porcelán, přístroje a tak.“

Takže když u nás měla být večeře pro Bourdella, objednal všechno zkušený Mařatka.

V tomhle pokoji, kde teď sedíme, bývala kuchyň, jídelna od těch dob zůstala, kde je, a jídlo se podávalo okénkem mezi kuchyní a jídelnou. Ten den, pamatuji to jako dnes, se v kuchyni vařilo a vařilo, maminka s babičkou měly plné ruce práce. Od Lipperta přivezli lososa. Trůnil na velké, stříbrné míse, celý růžový, a ten se nám dětem líbil z celé hostiny nejvíce. Naši ovšem chtěli cizince uctít taky českým jídlem, takže byla svíčková s knedlíkem, kompoty, pak nějaká kuřata, dorty a ovoce. Nejdřív se však podával ten losos.

V čele stolu seděl dědeček, který byl na tatínka velice hrdý. Ukazoval se při různých vernisážích a ve společnosti vůbec, nesměl pochopitelně chybět ani tady. Babička vařila v kuchyni a mezi hosty se vůbec neukázala. Byl tu tedy Bourdelle, jeho paní, Dědina, paní Dědinová, to byla Francouzka, Mařatka, architekt Otakar Novotný, Štenc (ten měl báječný grafický ústav), sochař Halman a ještě další. Když přijeli, musela jsem dámám odevzdat květiny a říci něco francouzsky. V jídelně mně Mařatka dal dvě kytice růží a řekl:

„Dej pozor, až přijedou, běž hned do haly a tam je dámám odevzdej!“

Bylo slyšet, jak přijíždějí kočáry, jak si hosté odkládají v předsíni, a když vstoupili do haly, strčil do mě Mařatka: „Tak utíkej!“

Běžela jsem tedy z jídelny do haly a spatřila dvě dámy, jednu v černých, taftových šatech a jednu ve světlých, fialových šatech.

„Madame, s'il vous plaît acceptez de moi ce bouquet!“

Dala jsem kytici jedné dámě, pak druhé, dámy mě pohladily, políbily a měla jsem to odbyté.

Pak jsme my děti chodily kolem stolu a nosily jídla. To se všem líbilo. Chutnalo jim výborně. Byl tu taky jeden starý Francouz, vypadal jako šlechtic, ten pak složil ma-

mince na památku báseň. Ještě ji mám i s podpisy všech účastníků. Bavili se většinou francouzsky, Dědina hovořil výborně, uměl i Karel Špilár, který tu se svou paní taky byl. Žili dlouho ve Francii.

Já s bratrem jsme mohli vystupovat jen při servírování, jídlo jsme museli podávat pěkně z levé strany, nic nerozlít, dávat pozor. V půl deváté nás poslali spát. Společnost se ovšem zdržela až do rána.

Kromě toho lososa, který ve mně zanechal nezapomenutelný dojem, se mi líbily nádherné, stříbrné příbory objednané Mařatkou.

III.

Tatínek se stýkal s mnoha umělci. Tak třeba s Vojanem, jehož portrétoval. Ten sem chodil do ateliéru, když mi bylo čtrnáct let. Toužila jsem tehdy jít k divadlu, protože jsem Vojana zbožňovala. Jednou přišli z ateliéru a tatínek řekl: „Podívejte se, Mistře, tahle moje žába chce jít k divadlu!“

Vojan mi dal lehounce ruku na rameno a vlídně odvětil:

„To divadlo pusťte z hlavy!“

Ani své dceři Olze nechtěl odchod k divadlu dovolit.

Otcovými kamarádem byl Slavíček, chodívali sem Špilár a Preisler. Švabinský tatínka znal, maloval jeho portrét, ale ten jediný nás nenavštěvoval, toho jsem neznala. Tatínek si dopisoval s Hanou Kvapilovou, znal se i s Kvapilem, tykal si s Pollertem, s Emilem Burianem. V kavárně Slávii měli svůj stůlek a tam, jak je známo, Pollert zemřel.

Znal se s pěvcem Otakarem Mařákem, portrétoval ho. Jednou šel Mařák tady kolem a já s bratrem jsme stáli před domem. Zeptal se, jestli jsme Suchardovy děti, a když jsme přitakali, vyfotografoval nás. Tu fotku přinesl tatínkovi do Slávie. Ještě ji mám v albu.

Vzpomínám si dobře na Kvapila, na ředitele Národního divadla Schmoranze, na Kovařovice, Hilberta. Ten dělal tatínkovi všechny verše k plakétám, jako třeba k Praze a Vltavě. Kamil Hilbert, jeho bratr, byl posledním stavitelem chrámu sv. Víta. U toho jsme byli na návštěvě ještě jako děti. Pouštěli nám tam laternu magiku a Jaroslav Hilbert nám četl k těm obrázkům pohádky.

Otec portrétoval Marii Hübnerovou. Hanu Kvapilovou jsem viděla jako princeznu Pampelišku, to mně byli tři roky, ale pamatuji se, že měla zelené šatičky a točila se ze scény otevřenými dveřmi, za nimiž padal sníh.... Seděli jsme v lóži a ona pak tatínkovi psala: „..... jsem šťastná, že jsem aspoň na chvíli mohla zahřát dušičky Vašich dětí“ Krásně psala.

Nadšení opanovalo Prahu, když hrála Ibsenovu Paní z námoří. To se stále mluvilo jen o ní. Tatínek o Kvapilové často vyprávěl. Byla velmi citová, taková kouzelná, na jevišti a vůbec všude kolem sebe šířila jakési fluidum, osobní kouzlo. Naši jí byli nadšení a chodili na každou hru s ní.

Jednou jsme seděli v šesté lóži v přízemí. Tenkrát bylo zvykem, že se známí o přestávkách v lóžích navštěvovali. Naproti byli Vojanovi, támhle seděli Klumparovi. Na-

jednou přišel takový hezký mladík, sedl si k tatínkovi a bavil se s ním. Já byla holčička asi desetiletá. Byl to pozdější akademik Heyrovský, co dostal Nobelovu cenu.

Otec se stýkal s představiteli celého tehdejšího kulturního života.

V jedné své vzpomínkové knize píše Rudolf Deyl v kapitole o Vojanovi i o jeho bytě na Klárově. Bydlil ve čtvrtém patře, měl krásnou vyhlídku na Prahu, byt zařízený stylovým, starožitným nábytkem. Tehdy byl tatínek s Dylem u Vojana na návštěvě a Deyl zaznamenává:

„Jako by odtud odešel Mozart, řekl Mistr Sucharda“

V Národním se hrál Valdštejn, hrozně dlouhé představení, trvalo asi do půl dvanácté. V titulní roli vystoupil Vojan. Maminka se o přestávce bavila s paní Vojanovou, která byla v divadle s dcerou Olgou. Ta řekla, aby mě ji půjčili do jejich lože. A tak jsem při druhém jednání seděla mezi paní Vojanovou a Olgou, zatímco Mistr Vojan hrál na jevišti. To byla nádherné představení! Olga uměla všechny otcovy role z paměti a šeptala mi do ucha, co právě na scéně mluví. Stala se pak taky herečkou, ale v šestadvaceti si vzala život. Byla jsem na jejím pohřbu. Vojanovi měli nejdřív holčičku Miládku, ale ta zemřela a Vojan požádal tatínka, aby jí udělal pomník. Teď zdobí hrob na Olšanech, kde jsou všichni pochováni, Vojan, paní Vojanová, Olga i Miládka. Byla jsem i na Vojanově pohřbu, dokonce jsme byli s bratrem u Vojanů, když Mistr zemřel. Ležel v ložnici, byli tam tehdy Deyl, Pačová a další herci, přinesli množství květin.

Když předtím umřel můj tatínek, někdo zazvonil a přede dveřmi stál elegantní pán v cylindru a podal mi vizitku s květinami. Hrabě Lažanský. Uvedli jsme ho do haly, kde v kulatém salónku byla ozdobená rakev, svíce a stál tam kříž od pradědečka Suchardy. Lažanský se mi moc líbil, to víte, bylo mi sedmnáct! Přišli Heverochovi, profesor Heveroch byl tehdy náš největší psychiatr. Pak Kotěrovi, paní Mařátková, všichni s květinami a taky přišel Vojan. S kyticí červených růží. Vstoupil právě v době, kdy se zaměstnanci pohřebního ústavu chystali rakev odnést. Vojan je rázným gestem zastavil, přistoupil k rakvi a sám s mým strýčkem Bajerem a ještě dvěma přítomnými pány vynesl rakev na ramenou do vozu.

To k tomu Vojanovi.

IV.

Tatínek měl svého známého kočího. Kdykoli bylo třeba, například při cestách na nádraží, zavolal pana Málka z Malé Strany. Byl to fiakrista. Jezdíl s námi i do divadla a z divadla. Až když začala auta, jezdili jsme taxíkem. Když jsme se vraceli sem domů, celá šťastná jsem volala: „První ulice napravo, poslední vila nalevo!“

A tak, při slavnostním odhalení Palackého pomníku, jsme měli na tři dny objednané auto i s šoférem. Tatínek musel zařizovat spoustu věcí, v té době byl taky slet a tak jsme jeli autem i na slet. Na stadiónu jsme měli zajištěnou lož. Po prostných, při závěrečné scéně, začala ohromná bouřka, lilo jako z konve a lidé do naší lože skákali.

Max Švabinský: Podobizna Stanislava Suchardý

Na odhalení pomníku přijel z Francie profesor Denis, historik, po něm mluvil starosta Prahy Groš a nakonec tatínek.

Po slavnosti jsme jeli, už jenom rodina, k Choděrovům. To byla báječná zahradní restaurace na Národní třídě proti Platýzu. Tam jsme se výtečně naobědvali.

Otec jezdil do Krkonoš na pěší túry. Taky šermoval, učil se šermovat u Wanderlinda, to byl tehdy známý mistr šermu, chodil k němu taky Vojan. Tatínek vůbec rád cvičil, byl členem Sokola. Jeden čas patřil k nejlepším cvičencům na hrazdě. Když byl mladý, jeli na zájezd do Nancy ve Francii. Otec se náramně těšil, cestou se však nějak poranil na palci a nemohl na hrazdě cvičit.

Rád cestoval. Taky se svými žáky, byl s nimi dvakrát u moře, v Berlíně... Jako pak Otakar Nejedlý. Tehdy byl Otas ještě mladý a nešťastně zamilovaný do Durasové. Kvůli ní odejel do Indie. Ona pak žila se Štursou. Ten k nám taky chodil, byl to tatínkův žák, právě jako Horejc. Otec často říkával:

„Mám tady kluka, který dělá takový divný sochy....“

Ale Horejc pak o tatínkovi napsal, že ho vždycky nechal volně pracovat po svém. Všichni žáci měli svého mistra rádi. Kafka i Mařatka, všichni.....

Ještě Rodinovu výstavu bych měla připomenout. Konala se roku 1902 v Praze. Byla to první Rodinova výstava v zahraničí. Do té doby ho nikdo nepozval, až teprve Češi. Iniciátorem byl Mařatka. To už byl Rodinovým žákem a měl v úmyslu dopravit do Prahy sádrové odlitky mistrových soch. Shodou okolností však navštívila Paříž, a taky Rodina, delegace města Prahy, vedená tehdejší starostou Srbem, a převzala organizaci výstavy. Rodin poslal nakonec do Prahy originály svých děl.

V Praze však nebyl vhodný sál. Proto tatínek s architektem Kotěrou dali dohromady peníze a Kotěra vystavěl pavilón pod Kinského zahradou. Bílý, v secesním slohu. Rodinovy sochy stály mezi okrasnými stromky.

Při vjemisázi mě byly tři roky. Měla jsem na sobě bílý kabátek, maminka mě vedla za ručičku po schodech, kde návštěvníky vítal Hoffbauerův plakát. Znázorňoval Rodinovu sochu Balzaca. Ten Balzac vypadal jako strašný bubák. Moc jsem se ho tenkrát bála. Vešli jsme dovnitř, dědeček nastrojený a navoněný nás vedl. Babička se vždycky zlobila, že si voní kabát. Dědeček musel být na výstavě už proto, aby se tu mohl pobavit s paní Durasovou, Kluparovou-Kotěrovou a s Mařákovou ženou, Olivovou. Známi mu chodili gratulovat k takovému synovi a on si na to potrpěl. Chodil spokojeně po výstavě a kouřil doutníky.

Pak tu taky byla výstava Munchova. To byl norský malíř, maloval báječné moderní obrazy. Nikdo tu však žádný nekoupil, až tatínek. Vybral si ten nejhezčí. Dnes je v Národní galerii. Visel tady nad krbem a my s bratrancem Cyrelem Boudou se dohadovali, co malba znamená. Bylo to moře, zapadalo slunce a nějaké víly tančily po hladině. Takové kolečko tam taky bylo, něco bílého, hádali jsme se, jestli je to kočka nebo noviny. Když maminka v roce 1916 ovdověla, bylo mi sedmnáct a bratrovi dvacet. Oba jsme studovali, penzi měla maminka jen tisíc korun, což bylo málo a tak obraz prodala tehdy známému pražskému advokátovi. Dal jí za něj čtyři tisíce, on pak ho prodal za cenu mnohem vyšší.

I tahle Munchova pražská výstava byla jeho první výstavou v zahraničí.

Taky se Zdenkou Braunerovou se tatínek stýkal. Ta se hodně pohybovala mezi literáty, byla přítelkyní Svobodových, se kterými se i otec znal.

Každý pátek byla schůze Mánesa. Bez tatínka by to nešlo, byl po prvním předsedovi Mikoláši Alšovi druhým předsedou. Aleš se dobře znal s Boudovými. Tetičce Boudové byl za svědka na svatbě a jejím synům Jarkovi a Cyrilovi za kmotra při křtech. Tetina svatba se konala v Nové Pace, v domě, kde je dnes Městské muzeum. Tetičce bylo pětadvacet a Aleš tam tenkrát nakreslil tyhle všechny obrázky, co tu máme. Spoustu jich má Cyril.

Jaroslav Bouda byl už první rok v Akademii, když jednou v létě rodiče odejeli a on se šel koupat. Cesta ho vedla kolem našeho domu a tak na mě zavolal, abych se šla koupat s ním. Řekla jsem, že nesmím, jenom na plovárnu. On šel na tu malou říčku tady ve Stromovce a tam se utopil. Možná, že bych se tehdy utopila s ním.

V.

O prázdninách jsme hodně cestovali. Když měl tatínek moc práce, poslal nás do Abácie k moři. Dovezl nás tam, pobyl s námi tři dny a odejel. Zůstali jsme tam s maminkou a bratrem jednou šest neděl, jindy čtrnáct dní, tak různě, ale tatínek nejdéle týden, protože nikdy neměl tolik času. Jezdilo se tam hlavně o velikonočních, to byla tehdy taková móda. Říkáme Abácie, ale je to vlastně Opatia u Rjeki v Jugoslávii. Tehdy to byly mondénní lázně, které založila žena následníka trůnu Rudolfa, Štěpánka, a podle ní se taky jmenoval největší hotel Štefania. Ten ještě existuje. Nejvíc tam jezdili Maďaři, na promenádě bylo nejčastěji vidět maďarské dámy.

Taky po Čechách tatínek moc rád jezdil. Nejčastěji jsme ale trávili dovolenou v Pace a odsud podnikali výlety na okolní hrady: na Kumburk, na Bradlec, i jinam. Otec si vyjížděl na túry do Krkonoš.

Jednou jsme byli v Londýně, a když mně bylo osm let, navštívili jsme Itálii. Otec měl samozřejmě zase málo času, a tak jsme rychle projížděli různými městy, jak se říká vá letem světem. A to se pamatuji, jak konduktér četl vždycky jízdenku. Předříkával:

„München - Zürich, Zürich - Milano, Milano - Genua, Genua - Pisa, Pisa - Roma, Roma - Napoli, Napoli - Roma, Roma - Firenze, Firenze - Bologna, Bologna - Padua, Padua - Ala, Ala - Praha.“

Jako děti jsme si to pamatovaly, poněvadž každý konduktér to znovu opakoval.

Tatínek dělal taky dvě plakety do salónního vozu Františka Josefa. Jmenují se Les a Jih. Vytvořil pamětní desku Vojana na jeho domě v Míšeňské ulici na Malé Straně, dva ohromné reliéfy na Zemské bance Na příkopech a sochu Spořivosti na spořitelně. Další sochy vytvořil na tehdejším Wilsonově, dnes hlavním nádraží, dva portréty ve foyeru Národního divadla, spoustu náhrobků na Vyšehradě, dva reliéfy na budově NVP na nám. dr. Vacka, na budově bývalé společnosti Asecuratione Generali na Václavském náměstí, to je budova na rohu Jindřišské ulice, co sídlí Polská kultura. Na střeše jsou dvě sochy, jedna znamená Požár, název druhé si už nepamatuji.

Rodiče se měli moc rádi. Bylo to snad nejkrásnější manželství, jaké může být. Tatínek nás miloval, pořád nám chystal nějaká překvapení, aby nám udělal radost. Měli jsme třeba v zahradě jahody. Protože byly menší, koupil někde ohromné plody a dal je pod listy. Já je našla, naši právě obědvali, přiběhla jsem k otci a volala:

„Tatínku, já vám nesu jahodu, takovou jsem našla, podívejte, jak je veliká.”

A tatínkovi oči jen jiskřily.

Maminka přežila otce jenom o sedm let, zemřela roku 1923. Po manželově smrti ji všichni dobří známí opustili, jak už to bývá, nikdo jí nepomohl, a proto musela prodávat tatínkovy vzácné sbírky. Byla velká hudebnice a nádherně hrála na piano.

Jednou jsme jeli do Francie a nejdřív jsme navštívili Paříž. Tatínek byl ohromně veselý a měl radost, že nám může slavnou metropoli ukázat. K slavnostní večeři objednal do hotelového pokoje víno, všichni jsme se veselili, když se otevřeným oknem do světlíku ozvalo: „Pst, ticho!” Česky! Byli jsme překvapeni, tatínek nařídil ticho a šlo se spát.

Ráno u snídaň se nám představil doktor Slavík, jeho paní byla členkou činohry Národního divadla. Naši se s nimi ohromně spřátelili. Karel Špilar tatínkovi před odjezdem doporučil, abychom si po prohlídce Paříže zajeli k moři, třeba jen na týden. Dnes už nevím, jestli to byla Normandie nebo Bretaň, jmenovalo se to Old Onival a byla to jenom pláž a velký hotel.

Když jsme tam přijeli a ráno šli poprvé ven, potkali jsme najednou pana Slavíka s paní. Všichni se společně bavili a já jsem hrála diablo, které nám rodiče koupili v Paříži. Bylo to cívka, jezdcí po provázku na obou koncích drženém za hůlky. Učila mě to jedna francouzská holčička, která hru dobře ovládala.

Doktor Slavík dostal nápad, že tu uspořádáme koncert. Hrál dobře na klavír, a tak že budou hrát s maminkou Slovanské tance. V hotelu byla veliká společenská místnost, samá ta bordó kanapíčka, a já se pamatuji, jak jsem seděla v první řadě v křesle a maminka s panem Slavíkem hráli tuším osm těch tanců pro čtyři ruce. Francouzi byli tak nadšení, že si u doktora Slavíka objednávali noty a on jim je pak z Prahy posílal.

Po obědě odpočíval tatínek na pohovce v salónku a maminka hrála. Říkal, že ho po té její hudbě napadají nejlepší myšlenky. Maminka byla taky první, komu otec každou skončenou práci, plaketu, ukázal a ptal se jí, co tomu říká, ačkoli nebyla výtvarnice.

Můj otec byl veselý. Kam přišel, všude se jako by rozsvítilo. Každý den zašel do Slávie za svými kamarády. Přátelům a žákům vždycky pomáhal, půjčoval jim, když byli v nouzi. Ten měl peněz mezi lidmi. A jakživ je nedostal zpátky. Přísný byl, to ano. Jen se podíval a stačilo to. Disciplína v rodině být musela. Ale všechno jeho jednání bylo provázeno láskou. Nikdy nás fyzicky netrestal, nikdy nás neuhodil. Jen jednou, když mi byly asi tři roky, ještě ve staré vile, přijel strýček Bouda z Kladna, kde byl profesorem (tam se taky narodil Cyril Bouda), a tatínek povídá:

„Tak, Martičko, pěkně pozdrav! Řekni, vítám vás, strýčku!”

Já nic.

„Co jsem říkal, pozdrav!”

Já zase nic. Tak mě tatínek přehnul přes koleno a šup! A Eminka, naše chůva, kterou ještě pamatuje má dcera Martička, mě popadla a ještě dlouho si stěžovala, jak za mě tenkrát dostala našupáno.

Jindy jsem zase volala tady zdola od jídelny nahoru:

„Maminko, pojdte sem!”

„Co, ty budeš volat, aby maminka šla dolů k tobě? Nahoru!”

Poslouchali jsme s bratrem jako hodiny.

V.

Bratr zemřel roku 1956. Byl architektem, taky Stanislav Sucharda. Maloval krásně akvarely a byl výborný matematik. Tatínek si asi přál, aby byl sochařem. Často si stěžoval některému z přátel:

„Představ si, já mám kluka a ten bude profesorem matematiky!“

Ale Stáňa se pak stal architektem. Toho se už tatínek nedomohl. Bratr byl pak zaměstnán na stavební správě Hradu.

Oba jsme od malička moc rádi kreslili a otec nás v tom podporoval. Nejraději byl, když od nás dostal k vánocům nějaký obrázek. Malovali jsme hodně akvarely mamince i tatínkovi k svátku.

O modelování jsem nikdy neuvažovala. Až když jsem jednou přišla z představení Cyrana, v němž vystupoval Vojan, tak jsem ho vymodelovala. Sošku ještě máme, tatínek říkal, že ji obdivoval Horeje. Ten model je v sádře. No a na půdě jsou některé mé sochy, co jsem pak dělala ve škole.

Nakonec jsem se přece jen vydala tatínkovou cestou. Tři roky jsem studovala UM-PRUM, sochařinu a kreslení, jako mimořádná posluchačka u profesora Drahoňovského. Nechodila jsem na deskriptivu a některé jiné předměty, ale vysvědčení mám. Mívala jsem dobré známky. Jednou jsme dělali klauzuru, na kterou bylo asi týden času.... Modelovali jsme dívku v kroji. A mně se to tak povedlo, že mi přišel gratulovat Kafka a řekl mi, že jsem dostala patnáctku! To je nejlepší známka. Tam se totiž známkuje obráceně.

Profesor Drahoňovský rozhodl, že se mé dílko dá ofotografovat, abychom to já i oni měli na památku. Ale babka, co nám chodila uklízet, to shodila do hlíny. Takže k fotografování nedošlo.

Pak jsem toho nechala. Sochařina je náročná na práci i na vybavení, musíte mít dílnu a moc času. Já se brzy vdala, přišly děti a už to nebylo možné. Ale kreslila jsem dál a ještě teď maluju. Byla jsem na dovolené ve Švýcarsku, tam se mi malovalo moc dobře, je tam zase jiná krajina. A oni mi tam moji hostitelé všechny obrázky rozebrali!

Sandtnerová, autorka známé kuchařské knihy, byla sestřenicí mého muže. Já ji osobně neznala, byla profesorkou vaření na rodinné škole. Kamkoli jsem přišla, třeba k zubaři, říkali:

„Vy jste příbuzná té Sandtnerové? Ta musí mít pěkný prachy, že jo?“

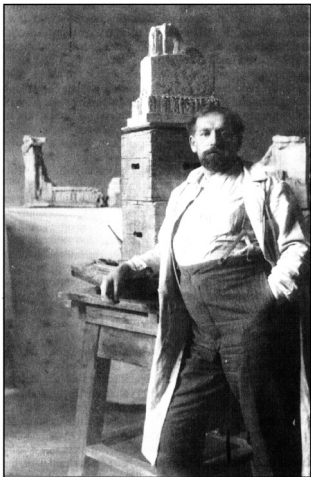
Když byla Martička vyvolaná při matematice k tabuli a nešlo jí to, řekl jí profesor: „Takhle vařečku do ruky, Sandtnerová, co?“

Sandtnerovou znají lidé vůbec nejvíce, ta nás pronásleduje. Teď vydali její kuchařku v Londýně česky a s pěknými obrázky. Viděla jsem ji ve Švýcarsku.

V poslední době už jen sedím doma, protože mě zlobí nohy. Společensky žiju minimálně. Dokud to šlo, stýkala jsem se s paní Mařátkovou, s Koulou a s bratrancem Cyrilem Boudou až do jeho smrti. Ten bydlel kdysi naproti v té naší staré vile, potom na Babě a nakonec si upravil domek v malostranské Vlašské ulici. Tam se mu líbilo nejvíce. Vyloudil na mně tatínkovo křeslo a postavil si ho ke svému pracovnímu stolu. Ještě nedlouho před smrtí jsem Cyrila obdivovala. Přijel si k nám pro ohromnou, mramorovou, těžkou vázu. Seběhl s ní po schodech dolů k autu jako mladík!

Učila jsem některé své známé francouzštině, mám žáky i ve světě. Třeba profesora na univerzitě v Lausanne a jeho paní. Jednu žákyni mám provdanou za starožitníka v Holandsku, jinou za Francouze ve Štrasburku a učila jsem taky dceru našeho významného lékaře profesora Hořejšího.

Když měli Hořejšíh na návštěvě jakéhosi francouzského profesora, pozvali mě, abych mu dělala společníci, protože paní měla při té vzácné návštěvě spoustu práce v kuchyni. Přijeli pro mě autem, když se s hostem vrátili z Karlštejna. Ten francouzský profesor pak říkal, že jsem jistě Francouzka. Oni jsou tak galantní.....

Mistr Stanislav Sucharda ve svém ateliéru (foto - archiv Marty Sandtnerové)

VII.

V době, kdy byl v Čechách protektorem Heydrich, mi bratr řekl, že má být Němci odstraněn Palackého pomník. Nechtěla jsem tomu věřit, ale když to s určitostí tvrdil, rozhodla jsem se, že musím něco udělat, někam jít. A tak jsem přes domluvy mého muže navštívila nejvyšší osobu na Staroměstské radnici, jistého Pfitznera. Potkala jsem i strýčka Vojtu, tehdy ještě žil, a on na mě: „Prosím tě, ty chceš jít k Němcům? Vždyť nás všechny popraví!”

Nedala jsem si však říct. Ve Staroměstské radnici vypadalo všechno jako v Berlíně. Všude Němci s hakenkrajcem. Řekla jsem německy sluhovi, aby u pana Pfitznera ohlásil dceru autora pomníku Palackého. Pfitzner nebyl přítomen, zastupoval ho jakýsi doktor, jehož jméno jsem už zapoměla. Když jsem vešla, seděl za stolem mladý muž, asi pětatřicetiletý, kouřil, pak vstal a zeptal se mě německy, co si přeju:

„Mluvíte česky, že ano, pane doktore?“ Já na to.

Zečal mluvit česky. Představila jsem se jako dcera Stanislava Suchardý, a že jsem slyšela o odstranění pomníku Palackého. On to zprvu popíral, pak připustil, že budou odstraněny některé segmenty.

„Pane doktore,” povídám, „já myslím, že každý, kdo jen trochu rozumí umění, ví, že když se z díla odstraní jeho části, je celé dílo zničeno. Samotné postavení pomníku trvalo půl roku a jestli ho budou dnes rozebírat, určitě spadne!”

Zarazil se, ale pak začal tvrdit, že k této práci budou pozváni největší specialisté z Berlína.

Povídala jsem mu, že za Rakouska stál na Malostranském náměstí pomník Radecského, který můj tatínek obdivoval. Bylo to dílo slavného mnichovského sochaře, tehdy jsem věděla kterého.... A tenhle pomník byl za naší republiky odstraněn, ale pietně uložen v lapidáriu města Prahy.

„Můžete mně říct, pane doktore, kde budou uloženy části tohoto pomníku? Nebo to snad bude rozbito?”

Bouchl pěstí do stolu, vyhodil sekretářku, a mně už běhal mráz po zádech. Rozzuřil se a řval, že odstranění není namířeno proti autorovi..... A já odpovéděla:

„Ale proti jeho dílu! Je to jeho největší dílo! Víte, že na něm pracoval čtrnáct let?”

„Čtrnáct let?” Divil se.

Mohu mluvit ještě s někým jiným, pane doktore?” Zeptala jsem se.

Znovu bouchl do stolu.

„Jakákoliv intervence v tom směru je zbytečná!”

Ukázal na dveře a já utíkala tou chodbou pryč. Zastavila jsem se až na ulici. Ale nešla jsem domů, zamířila jsem do Památkového úřadu, který měl své sídlo nedaleko. Působil tam jako ředitel starý pan Wagner. Vyprávěla jsem mu všechno a žádala ho, aby se jeho úřad proti odstranění pomníku postavil.

„Madam, já bych rád, zastal jsem se pomníku pana prezidenta v jednom menším městě a dostal jsem za to vyhazov. Dneska končím, už nejsem ředitelem.”

„Prosím vás, kdo o tom tedy rozhoduje?”

Doktor Jahn v kanceláři na Hradě.”

Na mou prosbu mi našel telefonní číslo a dovolil mi, abych Jahna zavolala.

„Ich bitte Herr von Jahn.....“ povídám.

„Kanzlei des Reichsprotektor Heydrich!“ ozvalo se.

Tak jsem bouchla se sluchátkem a mazala domů.

Pak jsem šla jednou z vyšehradského hřbitova od tatínkova hrobu a viděla pomník Palackého zataraseny, horní sochy Čech, Moravy a Slovenska už tam nebyly, pracovali tu dělníci. Vyšel takový starý děda, tak se ho ptám, kam to povevou, že ty sochy dělal můj tatínek. Děda slzel, odpověděl, že neví, ale jestli chci, že mě mezi ty sochy v autě schovají, že tak zjistím, kam to povevou. To jsem se však přece jen neodvážila. Měla jsem doma malého syna, dceru....

Jednoho dne po revoluci jsme seděli u oběda a přišel nějaký starý dělník.

„Milostpaní, všechno je zachráněno!“ volal.

„Co je zachráněno?“ ptám se.

„Sochy! Já jsem totiž pracoval kdysi při odlévání těch soch. Teď se všechny našly za Invalidovnou v Karlíně, zaházené v kopřivách. Zachránil je správce Obecního dvora.“

A tak díky obětavosti a statečnosti nejmenovaného vlastence přežily sochy okupaci. Pomník Palackého se zase tyčí v plné kráse.....

DOSLOV

Stará paní se odmlčela, vzpomínky oživily minulost, i to bolestné, co v ní bylo. Pak se zas pozvolna vrací do skutečnosti a dodává:

„Líbí se mi, že se naše společnost stará o opravy zámků, že umíme udělat výstavy. Péči o umělecké památky pokládám za velkou přednost dnešní doby. Praha samozřejmě už není tou Prahou, jakou jsme ji znali my staří. S pohodou na ulicích, slušností, úctou ke stáří. Ulice přečpané auty, autobusy a tramvajemi nevdá tolik jako častá bezohlednost a nevychovanost lidí.“

Mladým bych chtěla říct, aby hleděli užít dobře a plodně života, pokud je to možné, pokud mají ještě dost sil. A aby byli veselí. Já byla vždycky veselá, to mám po tatínkovi. Víte, mám moc ráda lidi!

Přeju vám dobré zdraví a užitečně prožitý život!“

„A my Vám, vzácná paní, ještě hodně sluníčka!“

Vypínám magnetofon. Hlas doznívá, žena sklání hlavu v hlubokém zamyšlení, zjištěné vzpomínky přelétají, vrací se a mizí.....

Trochu ji to vyprávění unavilo. Tvář jí pozlazuje svit odpoledního slunce, májový den vdechuje otevřeným oknem do pokoje vůni kvetoucích květů a keřů ze zahrady, jako by i on chtěl stárnoucí ženě co nejvíc přiblížit radostný a hřejivý čas dětství a mládí, prožitý v obecenství velkých duchů české kultury.

Tady v pokoji i v sousední prostorné jídelně mohou vnímavé oči spatřit Mistra Suchardu, sedícího v pohodlné lenošce a hladícího hlavinku půvabné dcerky. Domem se rozbíhají perlivé tóny Smetanových polek v provedení mistrovsky okouzlující ženy. Domácí idylka.....

Ale v těsném sousedství, v ateliéru, čeká Suchardu po chvilce klidu a pohody tvrdá práce. Čtrnáct dlouhých let každodenní dřiny na jednom jediném sousoší. Čtrnáct let, ukousnutých z krátkého života, jenž mu byl vyměřen. Bohaté dílo, vytvořené pro budoucí věky v poměrně krátkém časovém údobí nutí k zamyšlení. Vzpomínám na Mozarta, jehož pouhých pětatřicet let života doslova překypuje nesmrtelnou hudbou. Musel odejít v čase, kdy se jiní teprve rozbíhají do plodných tvůrčích činů. Stanislava Suchardu v jeho devětačtyřiceti čekalo jistě mnoho činnorodé práce na dílech, o něž jeho předčasným sklonem národ přišel. Vzpomínám na slova Jana Wericha. Ano, jsou lidé věkovití, kteří by ještě sto padesát let mohli žít a stále by měli světu co říct, zatímco žijí třicetiletí starci, kteří tu již tři sta padesát let nemuseli být!

Apoštolové Vojty Suchardy odměřují na orloji Staroměstské radnice každou hodinu času života. Pospěš, človče, tvé dny se krátí, den za dnem padá do bezbřehé propasti věčnosti a díla člověka pro slávu Boží je tolik.

Loučím se s milou a vzácnou paní Martou a říkám si: Jaká škoda, že její milý hlas a bohaté vyprávění nemohou slyšet posluchači rozhlasu!

„Kdyby mě obklopila rozhlasová technika, tak bych ze sebe nevypravila ani slovo. Tenhle malý mikrofoněk mě neděsí a pak, vás já znám.....“

Mladší Marta, má vrstevnice a kolegyně, mistrova vnučka, mě doprovází. Matka je na ni hrdá, vždyť dcera obohacovala tolik let zvuk opery Národního divadla doma i ve světě!

Znovu, si prohlížím prostředí, v němž žil velký mistr našeho sochařství. Nábytek, předměty, upomínky. Ze stěny na mě hledí jeho tvář zachycená tak mistrovsky Maxem Švabinským.

Ještě se zastavuji v hale před krásných reliéfem Prahy a Vltavy. V roce 1904 byl vystaven v rakouském pavilonu na Světové výstavě v americkém St. Louis. Reprezentoval tu české výtvarné umění. Později vsadil architekt Kotěra toto významné dílo Stanislava Suchardy do zdi haly mistrovny vily a ozdobil je mramorovým rámem. Jeho kopie zdobí sbírky Národní galerie v Praze.

Odcházím. Na rohu Suchardovy a Slavíčkovy ulice se ještě jednou ohlédnu. Vidím těžké vozy, tažené statnými valachy, odvázející části budoucího monumentu do litecké dílny. Vidím skotačící Suchardovy děti, které fotografuje Mařák. Vidím drožku, z níž vystupuje Mistr Sucharda, obklopený svou rodinou. Právě přijeli ze slavnostního odhalení pomníku Františka Palackého.

Dům je dnes hojně porostlý a obklopený zelení a v řadě sousedních vil vypadá pro oko kolemjdoucího nenápadně. Jen tu a tam se před ním zastaví zasvěcený architekt, aby ocenil dílo svého slavného předchůdce Jana Kotěry.

Odcházím. V domě zůstává žena, zvěčnělá svým slavným otcem jako děvčátko na jeho největším díle a jako dívka na čelní stěně budovy Národního výboru města Prahy.

Žena, kterou jako děcko hýčkaly ruce velikánů našeho umění, o nichž dovede s láskou a vděčností tak pěkně vyprávět.

Vydalo Městské muzeum Nová Paka v roce 2006. Jedná se o reprint článků, které vycházely v týdeníku Český zápas, vydaném Církví Československou husitskou v roce 1985. Tisk je vydán za finanční podpory Krajského úřadu v Hradci Králové, KOBIT SZ s.r.o.,

Nová Paka, Silitěs Nová Paka, Damara Nová Paka, HAVEX AUTO N. Paka.

Vydavatelé děkují autoru Stanislavu Michlerovi, který nezištně svolil k tištění textu a paní Martě Sandtnerové ml. za spolupráci a poskytnutí podkladů.

Brožura byla vydána ke 110. výročí dostavby Suchardova domu v Nové Pace a k výročí narození a úmrtí akad. sochaře Stanislava Suchardy (1866 - 1916).

Na titulní straně portrét Stanislava Suchardy od Františka Drtíkola z archivu Marty Sandtnerové .

Vytiskla tiskárna FITOS Stará Paka.